

له بناغلي (اسدالله بلهار جلالزي) سره، چې د علم او ادب پېژندل شوی
لیکوال، کیسه لیکونکی او تکړه ژورنالیست دی، د داداییسیم هنري او ادبي
بنوونځی په تړاو ځانگړې مرکه

مرکوال: انجنیر عبدالقادر مسعود

بناغلی اسدالله بلهار جلالزی د پښتو ادب او فرهنگ وتلی او نومیالی استازی،
شاعر، کیسه لیکونکی، خپرونکی او تکړه رسنوال (ژورنالیست) دی. ده دخپلو

علمي، ادبي او فرهنگي نښيرونو له لارې د پښتو ادب لمن زرغونه او پتمنه او د پښتو ژبې کيسو ډېوې بلې ساتلې دي.

ښاغلی علم گل سحر هغه تکړه او مخکښ ليکوال، اديب، کيسه ليکونکی او شاعر دی چې د خپلو نښيرونو (اثارو) له لارې يې خپلې ملې ژبې او افغاني ادب او فرهنگ ته د ستاينې او وياړ ډک چوپړ او خدمتونه تر سره کړي دي. دی په خپله يوه ليکنه کې د ښاغلي اسدالله بلهارجلالزي په تړاو داسې وايي:

((...اسدالله بلهار جلالزی مې له نږدې څلويښتو کلونو را هيسي ملگری دی او ملگرتيا مو هم د کتاب ملگرتيا وه، غزني هغه وخت يو نسبتاً مجهز کتابتون درلود موږ دواړو به له دې کتابتون څخه کتابونه اخيستل بيا به مو يو بل ته د مطالعه شوي کتاب په اړه معلومات ورکول، پر کتابونو به مو د خپلې نيمگړې پوهې له مخې نقدونه کول. کله داسې هم شوي چې يو کتاب مو پيدا کړی او په گډه مو لوستی دی، د جلالزي صاحب مشر ورور ارواښاد محبوب جلالزی زموږ دواړو استاد و او موږ به يې د کتاب لوستلو ته هڅولو نو ښاغلي بلهارجلالزی له ماشومتوبه له کتاب سره رالوی شو، په تنکۍ ځواني کې يې شعرونه ليکل او لا هغه وخت يې شعرونه په ټول پوره گڼل کيدل بيا يې داستاني ادبياتو ته هم مخه کړه د لنډو کيسو ليکل پيل کړل او خوندورې لنډې کيسې يې وليکلې، د دې تر څنگ يې د ادب تيوري په برخه کې هم کار وکړ او ځينې ارزښتمنې مقالې يې وليکلې. د بلهار جلالزي يو بل مهم کار د فولکلور په برخه کې دی چې نوې او ښې څيړنې يې تر سره کړې.

جلالزی صاحب د لیکوالي تر څنگ یو ژمن او لایقه ژورنالست هم دی چې په بیلابیلو ورځپاڼو او راډیو گانو کې یې کار کړی دی. خپلې دندې یې پخپل وخت او په ښه ډول تر سره کړې دي ، افغان فرهنگ او ادب ته د دوی د لا زیاتو بریاوو په هیله.))

ښاغلی جلالزی صاحب یو دروند، زړه سواندی، خواخوږی او د درنښت وړ شخصیت دی. دی له خپلو یارانو، دوستانو، ملگرو، هېواد او هېواد والو سره ژوره مینه لري.

همداسې ښاغلی دستگیر نایل چې د علم، ادب او فرهنگ په ډگر کې پېژندل شوی مخکښ، نوښتگر ادیب، داستان لیکونکی او تکړه شاعر دی او د خپلو نښیرونو(اثارو) په وسیله یې د دري- پارسي ډگر تود ساتلی دی، په خپل ېوه لیکنه کې د ښاغلي اسدالله بلهار جلالزي په تړاو داسې کښلي دي.

((نیم نگاهی به کار نامه های فرهنگی و ادبی اسدالله جلالزی))

« من با نام و آثار جناب اسدالله جلالزی از طریق نشرات کشور آشنایی دارم و آثار منظوم و منثور او را در مجلات و روز نامه ها خوانده ام.از آثار جناب جلالزی پیداست که ایشان نویسنده ای توانا، شاعر نازک خیال ، ژور نالیست متعهد و مترجم موفقى اند.جناب جلالزی در قدم نخست، آموزگاری موفق در امر تربیت و آموزش نسل جوان و فرزندان وطن بوده و ثانيا کار های فرهنگی و ادبی اش ستودنی است.از قلم جناب جلالزی تا کنون آثار بیشمارى در عرصه های گوناگون هنری و ادبی بر جا مانده که به فرهنگ و زبان و ادبیات پشتو غنا بخشیده است.افزود بر کار های فرهنگی - ادبی، جناب جلالزی کار های دیوانی و دفتری را با مسوولیت پذیری انجام داده است. از انجمله ریاست آموزش و پرورش، معاون

روز نامه ها مانند روزنامه ی سنایی و بعد ها هم در زمان حکومت حامد کرزی مدیر مسوول هفته نامه ای بنام (پیوند) هم وظیفه اجرا کرده است.

جناب جلالزی تنها در زبان پشتو که در زبان فارسی دری هم آثار از خود بجا گذاشته و در واقع یک شاعر ذوالسانین بوده است. که سروده هایش در زبان فارسی هم عاری از عیب های بدیعی و لفظی و عروضی است. جناب جلالزی به ادبیات داستانی هم توجه و علاقه ی فراوان داشته و در این ژانر ادبی هم آثاری از خود بجا گذاشته است. لازم به تذکر است که جلالزی یکی از شاعران و نویسندگان دست اول امروز در زبان پشتو است که گام های بزرگی در غنا مند ساختن زبان پشتو برداشته است. و جایش در ردیف استادان قدر مسلم معاصر زبان پشتو قرار دارد .

دستگیر نایل

25 نوامبر ۲۰۲۵ - لندن»

ما دا ځل له ښاغلي اسدالله بلهار جلالزي سره د نړېوال ادبي ښونځي «دادايسم» په تړاو يو ځانگړې مرکه جوړه کړې ده، چې تاسو د ادب او فرهنگ درنو او پتمنو مينه والو ته يې وړاندې کوم.

گران جلازی صاحب زما نیکې هیلې او پیرزوبنې ومنئ. اجازه راکړئ خپلې پوښتنې پل کړم.

گران او محترم انجنیر عبدالقادر مسعود صاحب زه هم تاسو او مینه والو ته سلامونه وړاندې کوم او ستاسو په چوپړ کې یم.

مسعود: تاسو د داداييسم هنري او فرهنگي مکتب څنگه راپېژنئ او ارزوئ، کوم چې د شلمې پېړۍ په پيل کې په اروپا کې رامينځته شوی دی. مهرباني وکړئ د دې ښونځي د تاريخ، آر او بنسټ په اړه لنډ مالومات راکړئ، چيرته، کله او د چا لخوا جوړ شوی دی او لومړني بنسټ ايښودونکي يې څوک دي؟

اسد الله بلهار:

د داداييسم (Dadaism) مکتب يو له هغو هنري او فرهنگي غورځنگونو څخه دی چې د شلمې پېړۍ په پيل کې يې د هنر نړۍ ولړزوله. دا مکتب د لومړۍ نړيوالې جگړې پر مهال د هنرمندانو د ژورې ناهيلۍ، غوسې او دوديزو ارزښتونو پر وړاندې د بغاوت له امله رامنځته شو.

د داداييسم، د هنري او فرهنگي غورځنگونو په وړاندې ودرېده اوموخه يې د جگړې، مليتپالنې او بورژوايي ارزښتونو پر ضد غبرگون وو. داداييسم د منطق، ښکلا، او دوديزو هنري اصولو پر ضد ولاړ وو، د دوی د پيغام رسولو لاره تصادف، طنز، او بې معنا والي وو.

پر (۱۹۱۶) زېږديز کال کې يې په سويس کې بنسټ کيښودل شو، بنسټگر يې **هوگو بال (Hugo Ball)** او د هغه ملگرې **ایمي هينينگر**

(Emmy Hennings) وه لومړنی مرکز **Cabaret Voltaire** و. د دادا بل رسمي بنسټ گر **تريستان څارا – (Tristan Tzara)** و. هغه هم شاعر و.

مسعود: د هر ادبي مکتب ډېرې ښې د پخوانۍ دورې په ادبي اثارو کې موندل کېدای شي او د هر ادبي او هنري مکتب رامنځته کېدنه د خپلې دورې د ځانگړو ټولنيزو، کلتوري، سياسي او تاريخي شرايطو او د فلسفي افکارو تر اغيز لاندې

وي. ستاسو په اند هغه عوامل او انگيزې څه دي چې د داداييسم مکتب د رامنځته کيدو لامل شوي دي؟

اسد الله بلهار:

دا يو ډېره ښه او ژور پوښتنه ده، ځکه چې داداييسم (Dadaism) يوازې يو ادبي يا هنري مکتب نه و، بلکې د خپل وخت د فکري، سياسي او فرهنگي بې باوري يو توند غبرگون و. دا مکتب د (۲۰)مې پېړۍ په لومړيو کې، په ځانگړي ډول د لومړۍ نړيوالې جگړې (۱۹۱۴-۱۹۱۸) پر مهال او له هغې وروسته رامنځته شو. لاندې هغه مهم عوامل او انگيزې دي چې د داداييسم د راتوکېدو سبب شوې. لومړۍ نړيواله جگړه د دغه مکتب تر ټولو ستر محرک گڼل کيږي ځکه دې جگړې انسانانو ته وښوده چې عصري تمدن، عقلانيت، ساينس او سياسي نظامونه، نه يوازې د سولې تضمين نشي کولای، بلکې د انسانيت د تباهي وسايل هم برابر وي.

دادايي هنرمندان د جگړې د وحشت پر وړاندې ياغي شول او دا باور يې درلود چې که دا "منطقي" تمدن موږ وژني، نو موږ به د منطق خلاف يو بې نظم، بې پوهي او غير عقلايي هنر يې رامنځته کړ. دوی به ويل: که عقل د بشر د ژغورلو وسيله وای نو داسې وسايلو جوړول چې د بشر د نابودي له پاره کارول کيږي. څه معنی؟ ځکه يې د منطق، عقل او هنر په مقابل کې بغاوت وکړ چې کله نا کله يې د مسخرو په ښوونځي ياد شو. د بورژوايي فرهنگ څخه کرکه څرگنده کړه. دوی غوښتل چې هنر د ټولنيز سيستم او دروغجنو ارزښتونو پر ضد وسيله وگرځي، نه د اشرافو د تفريح لپاره. بل دا چې داداييسم تر ډېره د نهيليت (Nihilism) يا د ارزښتونو د انکار فلسفې تر اغېز لاندې و.

دوی د ارزښتونو، اخلاقو، منطق او هنر معنا تر پوښتنې لاندې راوستله. او ویل به یې که ژوند بې معنا دی، هنر هم باید بې معنا وي. کډوالي هغه هم د جگړې له امله، د لومړۍ جگړې په ترڅ دادایي هنرمندان ژنیو ته تللي و. دوی له یو ډول کلتوري گډوډۍ سره مخ وو. چې د ډیرو ژبو او کلتورونو گډوډي هم د داداییزم د څو اړخیز تفکر یوه سرچینه شوه. په ټوله کې دغه مکتب داسې ښوده کله چې تمدن له انساني ارزښتونو منحرف شي، نو هنر هم کولی شي خپل دودیز قالبونه مات کړي او د یوې فکري انقلابي وسیلې بڼه غوره کړي.

مسعود: تاسو د دادایسم د مکتب آرونه، بنسټیزې او مهمې قاعدې، اړینې ځانگړنې او غوره ځانگړتیاوې او د دادایسم سبک، تگلوري او ارزښتونه څنگه ارزوئ؟

اسد الله بلهار: البته، مسعود صاحب راجی د دادایسم (Dadaism) مکتب ته یو ژور نظر واچوو — دا یو له هغو هنري خوځښتونو څخه دی چې د هنر، منطق او ټولنیزو ارزښتونو پر وړاندې یې بنسټیزه پوښتنه راپورته کړه. دادایستانو د هر ډول دودیزو هنرونو، منطق، اخلاقو او ټولنیزو ارزښتونو مخالفت کاوه. د هنر د تولید له پاره یې بې قاعدې میتودونه کارول. دوی په دې باور ول، چې هنر باید د ښکلا یا مهارت پر بنسټ نه، بلکې د هنرمند د ذهن د آزادۍ پر بنسټ وي. د ژوند، له ارزښتونو او هنر څخه یې انکار کاوه.

ځانگړنې او غوره ځانگړتیاوې یې دا وې چې په شعرونو کې یې بې معنی ژبه کاروله، د شعر جوړښت، قافیې، ته یې پام نه کاوه، بې منطقه شعرونه یې خوښول، د کولاژ او فوتومونتاژ په برخه کې یې د ورځپاڼو، مجلو او نورو

شیانو ټوټې سره یو ځای کولې، په سیاسي، ټولنیزو او فرهنګي جوړښتونو یې نیوکې او ملنډې وهلې. بې قاعدې موسیقي چې په کې به چیغې، بې رېښه غږونه او حرکتونو موجود و. تولیدوله.

مسعود: تاسو د لومړۍ نړیوالې جګړې ژور اغېز د دادایسم د ښونځي په رامنځته کېدو او د دې ښونځي د جوړونکو په عقاید، اندونه او باورونه څنګه ارزوي؟

اسد الله بلهار:

له تاریخي نظره، د دادایزم ظهور د دې ښکارندوی و، چې د دغه مکتب هنرمندانو هڅه کوله د هغو ارزښتونو پر ضد بغاوت وکړي چې د جګړې لامل شوي ول. دادایستانو د هغه ټول فرهنګي نظام بنسټونه وځپلې چې له دوی سره یې خیانت کړی و.

مسعود: ویل شوې دي: د نامتو او مخکښو انډیالو او متفکرانو لکه فریدریش نیچه او زیګموند فروید، فلسفي اندونه او لیدتوګي د دادایسم د هنر په جوړولو کې مهم رول لوبولی دی. تاسو په دې تړاو څه لید لرئ؟

اسد الله بلهار: د نیچه او فروید اندونه د شلمې پېړۍ د هنر او ادبیاتو پر جریانونو خورا ژور اغېز کړی، او دادایسم هم ترې مستثنا نه دی. رځې دا موضوع له دواړو اړخونو – نیچه او فروید – لنډه وڅېړو:

۱. فریدریش نیچه او دادایسم

نیچه د عقل محوري ارزښتونو، دیني اخلاقو، او مطلقو حقیقتونو نیوکه وکړه. هغه د "خدای مړ دی" مفکوره وړاندې کړه او پر دې باور وو چې انساني ژوند باید د نورو ارزښتونو پر بنسټ ولرو.

د نیچه اغېز پر دادایزم:

ارزښت ماتونه : (deconstruction of values) دادايان د هنر دوديز تعريفونه، ښکلا، او منطق ردوي - دا د نيچه د ارزښت ماتوونې تمايل ته ورته ده. انارشيستي تمايل: نيچه ته لکه دادايانو، د ټولنيزو چوکاټونو ردول يو ډول آزادۍ ته لاره وه.

ژبه او منطق: نيچه باور درلود چې ژبه حقيقت نه ښيي، بلکې دا يو مجازي جوړښت دی. دادايان هم له ژبې سره لوبې کولې، شعرونه يې بې مانا جوړول، او د منطق ضد بيان ته ارزښت ورکاوه.

۲. زيگموند فرويد او داداييسم

فرويد د لاشعور، خوبونو، او جنسي غريزو مفکورې معرفي کړې. دا اندونه د هنر په يوې نوې ژبنۍ او تصويري بڼې کې انعکاس وموند. د فرويد اغېز پر داداييزم:

لاشعور او آزاد تداعي: دادايان هڅه کوله چې د ذهن ژور پرتونه راوباسي، هغه څه چې د منطق او شعور له کنټروله بهر وي.

خوبونه، فانتزۍ او اختلال: د فرويد خوب تحليل دادايانو ته دا جواز ورکړ چې هنر له خوبونو، ناڅاپي تصوراتو او بېلابېلو اختلالي بڼو څخه الهام واخلي. جنسيت او ټابو: دادايان د جنسي تمايلاتو، تابو موضوعاتو، او ممنوعه محتواو ته لار خلاصه کړه، چې دا هم د فرويدي تحليل تمايلونه انعکاسوي.

او موږه دې پايلې ته رسوي چې داداييسم، که څه هم ظاهراً يو بې منطقه، انکار کوونکی هنري خوځښت دی، خو دا بې بنسټه نه دی. د نيچه فلسفي شکايت او د فرويد رواني ژور ليد، دواړه د داداييزم د ظهور په ذهني شاليد کې قرار لري. نو په ټوله کې، ويلاى شو چې نيچه د ارزښتونو فلسفي ماتونه او فرويد د لاشعور رواني ژوروالي - دواړه د داداييزم د فکري خوځښت بنسټيز الهامونه دي.

مسعود: ویل شوې دي: «تريستان تزارا» شاعر، ډرامه لیکونکی، د فلم ډایکتر، موسیقي پوه، سیاست پوه د شلمې پېړۍ فرانسوي ژبی رومانیایي هنرمند، «ریشارد هولزنیک»، الماني شاعر، «ژان آرپ» مجسمه جوړونکی انځورگر او آلماني-فرانسوي شاعر، او «هوگو بال» جرمني شاعر او لیکوال د دادایسم بنوونځي اصلي غړي ول. که د نوموړو په ادبي او هنري شخصیتونو، اغیزمنو نښیرونو (اثارو) ارزښت په تړاو یې یو څه رڼا واچوئ.

اسد الله بلهار : هو، دا څلور شخصیتونه—تريستان تزارا، ریشارد هولزنیک، ژان آرپ، او هوگو بال—د شلمې پېړۍ په پیل کې د دادایسم (Dadaism) هنري خوځښت بنسټگر او اغیزمن استازي بلل کېږي. دا مکتب د لومړۍ نړیوالې جګړې په غبرګون کې وزېږېد، چې هدف یې د عقل محور تمدن، جګړه خوښو سیاستونو، او دودیزو هنري اصولو پر ضد بغاوت و. راحی د هر یوه شخصیت او د هغوی ادبي-هنري ونډو ته جلا جلا لنډه کتنه وکړو:

۱. تريستان تزارا (Tristan Tzara)

اصلي نوم :سامی روزنشتوک

اصلیت :رومانیایي، خو وروسته د فرانسې تبعه شو.

وړتیاوې :شاعر، ډرامه لیکونکی، ایستلتي فلم جوړوونکی، د موسیقۍ نقد لیکونکی، او فلسفي ذهن لرونکی.

دنده :د دادا مکتب یو له مؤسسینو څخه، او د دې خوځښت "مانفیست

لیکونکی."

مشهور اثر:

"دادا مانفیست ۱۹۱۸ - "دا متن د هنري ازادی چیغه ده او د عقل، منطق او دودیزو ارزښتونو پر ضد بغاوت څرگندوي. اغېز: تزارا د دادا خوځښت ته نړیوال انعکاس ورکړ، او وروسته یې د سوررئالیزم او چپي سیاستونو سره هم یووالی درلود.

۲. هوگو بال (Hugo Ball)

اصلیت: جرمنی

وړتیاوې: شاعر، لیکوال، فیلسوف، او تمثیل پوه. وړاندیز: د Cabaret Voltaire (په زوریخ کې) مؤسس، چې د دادا د زیږېدو ځای بلل کېږي. (1916) مشهور اثر:

"دادا مانیفستو ۱۹۱۶"

"Flight Out of Time" یوه مهم یادښت لیک ده چې د دادا لومړني

تاریخي حالات په کې راټول شوي.

اغېز: هوگو بال د ماشومي ژبې غوندې بې مانا ژبې کارولو له لارې د شعري جوړښتونو پر ضد انقلاب وکړ.

۳. ریشارد هولزنېک (Richard Huelsenbeck)

اصلیت: جرمنی

وړتیاوې: شاعر، ډاکټر، نظریه پوه

اغېز: هغه دادا له زوریخ نه جرمني ته یووړ او د برلین دادا خوځښت بنسټ یې کېښود، چې ډېر سیاسي او انقلابي و. مشهور اثر:

"د دادا تاریخ - "یو ارزښتناک اثر چې د مکتب تحلیل، داخلي اختلافونه، او پراخ اغېز تشریح کوي.

اغېز: هولزنبک دادا د سیاسي ناآرامۍ او ټولنیز بغاوت یوه وسپله وگڼله.

۴. ژان آرپ (Jean Arp) یا (Hans Arp)

اصلیت: د فرانسې-المان گډ ورته لرونکی.

وړتیاوې: شاعر، نقاش، مجسمه جوړونکی.

برخوال: د دادا بنسټگر او بیا وروسته د سوررئالیزم برخه.

مشهور سبک: تصادفي هنر (chance-based art)، په کوم کې چې بڼه او ترکیب د هنرمند د ارادې پرته ټاکل کېږي.

اغېز: آرپ دادا ته تجسمي هنر (visual arts) راوړ، او د هنر "منطقي جوړښت" یې له منځه یووړ.

ټولیز اغېز:

دادایيستانو د هنر، ادب، موسیقۍ او فلسفې په بېلابېلو برخو کې د نظم ضد، معنا ضد، او سیاست ضد فکر ته وده ورکړه. د دوی کارونه وروسته د سوررئالیزم، نیوډادا، پاپ‌ارت، او مفهومي هنرونو بنسټونه کېښودل.

مسعود: د دادایيسم د ښونځي خپریدل د نړۍ په نورو برخو لکه: برلین، نیویارک او پاریس کې څنګه ارزوئ؟ او دا راته وویاست چې په دغو برخو کې د دوی بنسټ اېښودونکي څوک ول.

اسدالله بلهار: البته، مسعود صاحب، دا یوه ډېره زړه راښکونکې پوښتنه ده! د دادایيسم مکتب، چې د لومړۍ نړیوالې جګړې له ناورین وروسته د هنر، منطق او ټولنیزو ارزښتونو پر ضد د اعتراض په توګه راپیدا شو، ډېر ژر له زورڅخه نورو

ښارونو ته خپور شو. راځئ چې د برلین، نیویارک او پاریس تجربو ته یو نظر واچوو:

برلین

دادا په برلین کې سیاسي ښه غوره کړه. دا ښار د دادا د انقلابي او انتقادي روحيې لپاره یو مناسب چاپیریال و.

مهم بنسټ اېښودونکي: «رائول هاوسمان، جان هارټفیلډ، او هانا هوخ.» دوی د فوتومونټاژ (عکسونو ترکیب) له لارې د نظامیزم، ملي ګراني او ټولنیزو نابرابریو پر ضد غږ پورته کړ.

نیویارک

نیویارک د دادا یوازینی غیراروپایي مرکز و، چې هممهاله له زوریخ سره وده وکړه. مهم شخصیتونه: «مارسل دوشان، من ری، او فرانسيس پیکایا.» دوی د هنر دودیز تعریف ته ننگونه وکړه، لکه د دوشان مشهور اثر "فواره" چې یو عادي تشاب و، خو د هنر په توګه وړاندې شو.

پاریس

پاریس د دادا د وروستۍ مرحلې کور و، چیرې چې دا مکتب ورو ورو د سوررئالیزم (فراواقعیت پالنې) په لور واوښت.

مهم کسان: تریستان تزارا (چې له زوریخ څخه پاریس ته لاړ)، فرانسيس پیکایا، او آندره برتون (چې وروسته د سوررئالیزم بنسټ اېښودونکی شو).

دا ښکارندويي کوي چې دادا یو "میکروب خالص" و، لکه څنګه چې تزارا یادونه کړې، چې له یوه ښار څخه بل ته خپور شو او د هنر نړۍ یې تل پاتې بدله کړه.

مسعود: په ادبياتو او شعر کې د داداييسم بنسټيزې ځانگړتياوې، عقايد او اندونه څنگه ارزوي؟

اسد الله بلهار:

داداييسم (Dadaism) يو هنري او ادبي غورځنگ و، چې د (۲۰)مې پېړۍ په لومړيو کې د لومړۍ نړيوالې جگړې له امله د هنرمندانو د ناهيلۍ، اعتراض او بغاوت له روحيې څخه وزېږېد. دا مکتب د دوديزو ارزښتونو او منل شوو معيارونو پر ضد يو ډول هنري انقلاب و. رځې چې د داداييزم مهمې ځانگړتياوې، عقايد او ادبي انعکاس ته يو نظر واچوو.

بنسټيزې ځانگړتياوې:

بې منطقيتوب او تصادف: داداييزم د عقل، منطق او ترتيب مخالفت کوي؛ هنري اثرونه يې بې نظم او تصادفي دي. طنز، مسخره او تمسخر: په هنر او ادبياتو کې د ريشخند له لارې د ټولنيزو ارزښتونو، سياست او کلتور نيوکه کوي. نويوالي ته ليوالتيا: د دوديزو شاعرانو، ليکوالو او نقاشانو له سبکونو څخه سرغړونه کوي.

مخالفانه بڼه: د نظم، ښکلا او معنا پر ضد درېږي.

فلسفي او ادبي عقايد:

ادب بايد نظم ونه لري: داداييان باور لري چې د شعر او ليکوالي ښکلا بايد په ازادانه او بې نظمه بڼه وي.

ياغي هنر: هنر بايد د ټولنې له دروغجنو ارزښتونو څخه بغاوت وکړي.

د هنر بې هدفه والی: هنر ته هدف ورکول يوه دروغجنه هڅه گڼي؛ د دوی په اند، هنر بايد يوازې د احساساتو انعکاس وي، نه د عقل.

په ادبیاتو کې داداییزم:

دادایستی شعرونه ډېر وخت بې مانا، لنډي، تصادفي جملې لري. ژبه یې لوستونکي ته ننگونه ورکوي او اکثراً له دودیز وزن او قافي څخه خلاص وي.

هیوگو بال، تریستان څارا، مارسل یانکو او نور دادایي شاعرانو هڅه کوله چې د ژبې محدودیتونه مات کړي.

دادایسم که څه هم اوږده موده نه ده پاتې شوی، خو د هنر او ادبیاتو پر تاریخ یې ژور اغېز کړی، او داسې مکتبونه لکه سورریالیزم ورڅخه الهام اخلي.

مسعود: په ادبیاتو او شعر کې د دادایسم د مخکښو څېرو لیکوال څوک ول؟ که یې د نامتو نښیرونو (اثارو) نومونه راته په گوته کړئ.

اسد الله بلهار:

البته، دا یوه زړه‌راښکونکې پوښتنه ده! د دادایسم (Dadaism) مکتب د شلمې پېړۍ په لومړیو کې د هنري او ادبي انقلاب په بڼه راڅرګند شو، چې د منطق، دودیزو ارزښتونو او جګړې پر ضد یو ډول هنري اعتراض و. دلته د دې مکتب ځینې مخکښ لیکوالان او د هغوی مشهور آثار درته وړاندې کوم:

مخکښ لیکوالان او شاعران د دادایسم مکتب

تریستان تزارا (Tristan Tzara)

د دادایسم له بنسټ‌ایښودونکو څخه و

مشهور اثر "Seven Dada Manifestos":

هوګو بال (Hugo Ball)

د کافه ولتر (Cabaret Voltaire) بنسټ‌ګر، چې دادا له همدې ځایه پیل شو

(مشهور اثر) "*Karawane*": یو بی‌مانا شعر چې د ژبې پر ضد اعتراض ښيي.

هانس آرپ (Hans Arp)

شاعر، نقاش او مجسمه‌ساز

(مشهور اثرونه) "*Die Wolkenpumpe*": د ورېځو پمپ

ریچارد هولسن‌بیک (Richard Huelsenbeck)

د دادا د مانیفست لیکوال

مشهور اثر "*En Avant Dada*":

مارسل ژانکو (Marcel Janco)

د دادا د تیاتر او تجسمي هنرونو مخکښ

د شعر او هنر گډو تجربو ته یې وده ورکړه

د دادایسم ځینې مهم آثار:

اثر	لیکوال	ځانګړتیا
-----	--------	----------

<i>Seven Dada</i>		د دادا فلسفه او اعتراضات
<i>Manifestos</i>	Tristan Tzara	بیانوني

<i>Karawane</i>	Hugo Ball	بی‌مانا ژبه، د منطق ضد شعر
-----------------	-----------	----------------------------

<i>En Avant Dada</i>	Richard Huelsenbeck	د دادا د تیاتر او هنرونو تحلیل
----------------------	---------------------	--------------------------------

<i>Die Wolkenpumpe</i>	Hans Arp	د تجرید او تصادف پر بنسټ شعرونه
------------------------	----------	------------------------------------

دا لیکوالان د دادایسم د بنسټ‌ګرو له ډلې دي، چې د هنر، شعر او فلسفې دودیزو چوکاټونو ته یې ننگونه وکړه.

مسعود: د داداييستانو، د انځورگرۍ او نقاشۍ هنر، ځانگړتياوې، د دغې هنر تگلوري او د سبک مهمې ځانگړنې څه ډول ارزوي؟

اسد الله بلهار: مسعود صاحب! د داداييستانو (Dadaism) هنري مکتب يو له هغو غورځنگونو څخه دی چې د لومړۍ نړيوالې جگړې له ناورين وروسته د هنرمندانو د ژورې ناهيلۍ او اعتراض په پايله کې راڅرگند شو. دا مکتب د دوديزو هنري اصولو پر ضد ولاړ و او د هنر د مفهوم بيا تعريف ته يې لاره هواره کړه.

د داداييزم ځانگړتياوې:

جوښت ماتونې: داداييستانو د هنر دوديز اصول رد کړل او د بې نظمۍ، تصادف، او طنز له لارې يې خپل پيغام وړاندې کاوه.

اعتراض او انتقاد: دا سبک د جگړې، سياست، او بورژوا ټولنې پر ضد يو هنري غبرگون و.

مفهومي هنر: د ښکلا پر ځای، د فکر او مفکورې وړاندې کول مهم وو.

کارول شوي توکي: د ورځني ژوند توکي لکه تشابونه، ورځپاڼې، او کباړ د هنري کارونو برخه جوړېدل.

د انځورگرۍ او نقاشۍ تگلوري:

کولاژ او فوتومونتاژ: د بېلابېلو انځورونو، ليکنو او توکو يوځای کول د دادا نقاشۍ مهمه برخه وه.

تصادفي ترکيبونه: هنرمندان به د تصادفي تخنيکونو لکه د سترگو پټولو سره نقاشي کوله.

طنز او پاروډي: د جدي موضوعاتو ته په طنزي بڼه اشاره کول.

مهمې ځانگړنې او استازي:

مارسل دوشان: د "چینه" مجسمه یې د هنر د تعریف پر ضد یوه انقلابي بیلگه ده.

هانا هوش: د فوتومونتاژ له لارې یې د جنسیتي او ټولنیزو موضوعاتو انتقاد کاوه. رائل هاوسمان: د میخانیکي سر مجسمه یې د انسان او ماشین ترمنځ اړیکې ته اشاره کوي.

داداییزم د هنر د ازادۍ چیغه وه— یو ډول فریاد چې ویل یې: "هنر باید د ټولنې له چوکاټه ووځي!"

مسعود: د انځورگرۍ او پږۍ (مجسمو) په هنر کې د داداییزم د ښونځۍ تر ټولو مهم او پېژانده استازي څوک ول؟ هیله ده که تاسو د دې هنرمندانو، د تگلورو او سبک، د هنري او نامتو ښیرونو (اثارو) په اړه لږ څه رڼاوی ورکړئ.

اسدالله بلهار: د داداییزم په مکتب کې یو شمېر هنرمندان د انځورگرۍ او مجسمه‌سازۍ په برخه کې ډېر پېژندل شوي دي. دا هنرمندان نه یوازې د خپل سبک له مخې ځانگړي وو، بلکې د هنر د مفهوم د بدلولو لپاره یې انقلابي رول ولوباوه.

د انځورگرۍ او مجسمه‌سازۍ مهم دادایستان هنرمندان:

سبک: مفهومي هنر، طنز، او اعتراض.

نامتو اثر: "چینه" (Fountain) "یو تشاب چې د مجسمې په توګه وړاندې شو.

ځانگړنه: دوشان د "ريډي مېډ (Ready-made)" مفهوم معرفي کړ، چې پکې عادي شيان د هنر په توگه وړاندې کېږي. دا کار د هنر دوديز تعريف ته يو مستقيم چلنج و.

سبک: کولاژ، انستاليشن، او تجريدي جوړښتونه.

نامتو اثر: د شريفو مېرمنو لپاره ساختمان

(Construction for Noble Ladies)

ځانگړنه: شويترس د بيا کارېدونکو توکو لکه کاغذ، لرگي، فلز او پارچه له لارې مجسمې او انځورونه جوړول. هغه د دادا، سوررئاليزم او کانستراکټيويزم ترمنځ يو پل جوړ کړ.

سبک: فوټومونټاژ، مجسمه سازي، او ادبي طنز.

نامتو اثرونه: "سر ميخانيکي (Mechanical Head)" او

"منتقد هنر. (The Art Critic)"

ځانگړنه: هاوسمان د انسان او ماشين ترمنځ اړيکې ته اشاره کوله. د هغه مجسمې د فکر، هويت، او ټولنيز فشارونو انعکاس وې.

سبک: فوټومونټاژ، فمينيزم، او ټولنيز انتقاد.

نامتو اثر: "د اشي له چاقو سره پرې شوی. (Cut with the Kitchen Knife)"

ځانگړنه: هوش د ښځو د حقوقو، جنسيتي نابرابرۍ، او ټولنيزو کليشو پر ضد خپل هنر کاراوه. هغه د دادا يوازينۍ ښځينه بنسټ اېښودونکې وه.

دا هنرمندان د داداييسم د روحيې ژور انعكاس دی - يعنې د هنر له دوديزو چوكاټونو وتل، د ټولنې پر ضد غږ پورته كول، او د فكر د ازادۍ جشن نيول.

مسعود: «مارسل دوشان» يو فرانسوي انځورگر او مجسمه جوړونكی وو، چې كارونه يې د داداييسم او سوررياليزم له سبك او ستايلونو سره ډير تړاو لري. نوموړی په اروپا او امريكا كې د داداييسم د غورځنگ يو له خورا نامتو هنرمندانو څخه وو. كه د نوموړي د ادبي او هنري شخصيت، تگلوري او سبك او گټورو نښيرونو(اثارو) ارزښت په تړاو يې په لنډه توگه مالومات راکړئ.

اسد الله بلهار: مارسل دوشان (Marcel Duchamp) د شلمې پېړۍ له هغو هنرمندانو څخه و چې د هنر دوديز تعريف يې له بنسټه ولړزاوه. راځه چې د هغه ادبي او هنري شخصيت ته يو لنډ خو ژور نظر واچوو:

ادبي او هنري شخصيت:

فلسفي او انتقادي ذهن: دوشان باور درلود چې هنر بايد يوازې د سترگو د خوند لپاره نه وي، بلكې د فكر او مفكورې محرک هم وي.

طنز او پاروډي: هغه د طنز له لارې د هنر، ټولنې او سياست پر دوديزو ارزښتونو نيوکه کوله.

شخصي ازادۍ ته ژمنتيا: د نوموړي كارونه د فردي ازادۍ، تخيل او هنري سرغړونې نښه وې.

تگلوری او سبك:

ريډي مېډ (Ready-made): هغه عادي شيان (لکه تشاب يا بوتل ساتونکی) د هنر په توگه وړاندې كول، ترڅو د هنر تعريف ته چلنج ورکړي.

کوبيسم، داداييسم، سوررئاليزم: دوشان د دې سبکونو ترمنځ حرکت کاوه، خو تل يې د مفکورې ارزښت ته لومړيتوب ورکاوه.

مفهومي هنر: هغه د هنر د فزيکي بڼې پر ځای، د هغې مفکوره او پيغام ته ارزښت ورکاوه.

مهم او گټور نښيرونه (اثار):

ځانگړنه	کال	اثر
يو تشاب چې د هنر په توگه وړاندې شو؛ د ريډی مېل مفهوم بنسټ.	1917	چشمه (Fountain)
د کوبيستي حرکت يوه مهمه بيلگه.	1912	برهنه له زينو ښکته راځي، شمېره ۲
يوه پيچلې مفهومي مجسمه چې د انسان، جنسيت او ماشين ترمنځ اړيکې څېړي.	1915-1923	عروس له خواستگارانو برهنه کېږي، حتی
د موناليزا انځور ته سييل رسمول؛ د هنر د سپېڅلتيا پر ضد طنز.	1919	L.H.O.O.Q.
مارسل دوشان د هنر د "فکر کولو" اړخ ته لاره هواره کړه. هغه ويل: "دا تل نور دي چې مري" - يو طنزي پيغام چې د هغه د ژوند فلسفې ژور انعکاس دی.		

مسعود: «ژان هانس آرپ» انځورگر، مجسمه جوړونکی، ډيزاينر، ليکوال او په ادبياتو او شعر کې د داداييسم مخکښ آلماني-فرانسوي شاعر وو. که تاسو د دې هنرمند د هنري سبک او د هنري نامتو نښيرونو (اثارو) د ارزښت په اړه يې يو څه رڼا واچوئ.

اسد الله بلهار: البته، انجنیر صاحب! ژان هانس آرپ (Jean/Hans Arp) یو له هغو هنرمندانو څخه و چې د شلمې پېړۍ د هنر په بڼه، مفهوم او فلسفه کې یې ژور بدلون راوست. هغه د دادایسم له بنسټ اېښودونکو څخه و، خو وروسته یې سوررئالیزم او انتزاعي هنر ته هم پراخ حضور ورکړ.

د ژان آرپ هنري سبک:

ارگانيک انتزاع: (Organic Abstraction) آرپ د طبیعت له اشکالو الهام اخیست، خو دا اشکال یې انتزاعي او نرمې بڼې ته اړولې.

تصادفي جوړښتونه: هغه باور درلود چې تصادف هم د خلاقیت یوه سرچینه ده، نو کله به یې د کاغذ ټوټې پرې کړې او پرېښودې چې تصادفي ډول ولوېږي، بیا به یې هماغسې کولاژ جوړاوه.

مجسمه جوړونه له طبیعي الهام سره: د هغه مجسمې ډېر وخت د نباتاتو، بدن غړو یا ژوو ته ورته وې، خو هېڅکله یې مستقیم تقلید نه کاوه.

سادګي او نرمې کرښې: د هغه کارونه له هندسي سختۍ لرې، نرم، روان او ساده وو.

د ژان آرپ مهم هنري نښيرونه:

کال	اثر	ځانګړنه
1916–	Collage with Squares Arranged According to the Laws of Chance	د تصادفي کولاژونو بنسټ؛ دادایستي فلسفې عملي بڼه.
1922	Shirt Front and Fork	د اشنا او نااشنا ترمنځ تضاد.
1930	Configuration with Two Dangerous Points	د انتزاعي بڼو یو متوازن ترکیب؛ دطنز او تخیل ګډول.

کال اثر

ځانگړنه

د طبیعت له الهام اخیستل شوی

مجسمه؛ د ارگانیک انتزاع ښکلی 1932 *Sculpture to Be Lost in the Forest*
مثال.

د آرپ د هنر ارزښت:

د دادایسم بنسټ اېښودونکی: هغه د زورڅرخ د دادا غورځنگ له لومړیو غړو
څخه و.

د سوررئالیزم او انتزاع ترمنځ پل: آرپ د دواړو مکتبونو ترمنځ هنري اړیکه
رامنځته کړه.

ادبي ژوروالی: د هغه شعرونه هم د دادایستي فکر انعکاس و، چې له منطق او
دودیزو فورمونو څخه تښتي.

الهام ښونکی شخصیت: هنرمندانو لکه خوان میرو او الکزاندر کالدر د هغه له
سبک الهام اخیستی.

ژان آرپ د هنر له لارې د طبیعت، تصادف، او تخیل ترمنځ یو داسې ژور مکالمه
پیل کړه چې تر ننه هم د معاصر هنر پر روحیه اغېز لري.

مسعود: د موسیقۍ، تياتر او ډرامو په هنر کې د دادایسم د ښونځۍ نوموتي او
مهم استازي څوک ول؟ هیله ده که تاسو د دې هنرمندانو د هنري سبک او د
هنري نامتو ښیرونو (اثارو) د ارزښت په اړه لنډه رڼا واچوئ.

اسد الله بلهار: د دادایسم مکتب نه یوازې د انځورگرۍ او مجسمه‌سازۍ په
برخه کې انقلابي و، بلکې د موسیقۍ، تياتر او ډرامو په هنرونو کې یې هم ژور
اغېز درلود. دا برخې د دادا د شور، تصادف، طنز او منطق‌ماتونکي روحيې لپاره یو

مناسب ډگر وو.

د تياتر او ډرامو مهم دادايستان:

۱. هوگو بال

نقش: د کاباره ولتر (Cabaret Voltaire) بنسټ اېښودونکی.

سبک: بې منطقه، بې معنا او ژبني تجربوي شعرونه او اجراوې.

نامتو اثر – "Karawane": يو بې معنا شعر چې يوازې د غبرونو له لارې احساسات وړاندې کوي.

ارزښت: د دادا تياتر بنسټ يې کېښود؛ د ژبې، منطق او تياتري جوړښتونو پر ضد يو هنري بغاوت.

۲. تريستان تزارا (Tristan Tzara)

نقش: شاعر، ډرامه ليکونکی او د دادا مانيفست ليکوال.

سبک: طنز، تصادف، او ژبني گډوډي.

نامتو اثر – "The Gas Heart": يو ډرامه چې کرکټرونه د بدن غړي دي (لکه سترگه، غوړ، خوله).

ارزښت: د تياتر دوديزو فورمونو ته يې طنزي چلنج ورکړ؛ د دادا فلسفه يې په ډرامه کې ژوندي کړه.

۳. ريچارد هولسن بيک (Richard Huelsenbeck)

نقش: شاعر، اجرا کوونکی، او د دادا د برلین خانګې بنسټ اېښودونکی.

سبک: شور، ریتم، او ژبني ګډوډي.

نامتو فعالیت: د "شوریز شعر (Sound Poetry)" اجراوې.

ارزښت: د تیاتر او موسیقۍ ترمنځ پوله یې ماته کړه؛ د غږ له لارې یې هنر وړاندې کاوه.

د موسیقۍ په برخه کې دادایيستان:

۱. (اریک ساتي) (Erik Satie) که څه هم مستقیم دادایيست نه و، خو اغېزمن و.

سبک: ساده، تکراري، او طنزي موسیقي.

نامتو اثر – "Gymnopédies": ساده خو ژورې پیانو ټوټې.

ارزښت: د موسیقۍ دودیزو جوړښتونو ته یې چلنج ورکړ؛ د دادا موسیقۍ ته الهام بښونکی و.

۲. (مارسل دوشان) هو، هماغه مجسمه جوړونکی!

فعالیت: د موسیقۍ تجربوي نوتونه او اجراوې.

نامتو اثر – "Erratum Musical": تصادفي نوتونه چې د موسیقۍ منطق ته چلنج و.

ارزښت: د موسیقۍ د تصادفي جوړښتونو بنسټ اېښودونکی.

د دادا تياتر او موسيقۍ ځانگړنې:

تصادف او بې منطقي: د اجراوو جوړښتونه له مخکې نه پلان کېدل؛ تصادف ته ارزښت ورکول کېده.

طنز او پاروډي: د جدي موضوعاتو ته په بې پروا او خندونکي بڼه اشاره.

شوريز شعرونه: د ژبې له معنا پرته، يوازې د غبرونو له لارې احساسات وړاندې کول.

د اجرا او نندارې گډول: تياتر، موسيقي، شعر او حرکتونه يوځای کېدل.

داداييستانو د تياتر او موسيقۍ له لارې د هنر د ازادۍ چيغه پورته کړه—يو شور، يو خدا، يو تصادف... چې تر ننه هم د معاصر هنر پر روحيه اغېز لري.

مسعود: ښه به وي که تاسو د سينما او فلم جوړونې او عکاسۍ په برخه کې د داداييستانو د هنرمندانو په هنري سبک، د دوی د فلمونو او عکاسيو او نامتو ښيرونو(اثارو) د ارزښت په اړه لنډ مالومات وړاندې کړئ.

اسد الله بلهار: داداييستانو د سينما، فلم جوړونې او عکاسۍ په ډگر کې هم د هنر دوديزو اصولو ته چلنج ورکړ او د نوې تجربې، تصادف، طنز او "ضد هنر" مفکورې ته يې لاره هواره کړه. دا برخې د دادا د شور، بې منطقي او هنري بغاوت لپاره يو مناسب ډگر وو.

د سينما او فلم جوړونې سبک:

ضد داستاني جوړښت: فلمونه يې د دوديزو کيسو، کرکټرونو او پايلو پر ضد وو.

تصادفي ايډيټ او کټونه: د فلم صحنې به بې ربط او تصادفي سره نښلول کېدې.

طنز، پاروډي او ناهنجاري: د ټولنې، سياست او هنر پر ضد طنزي او ناهنجاره صحنې.

د اجرا او هنر گډول: فلمونه به د تياتر، شعر، موسيقۍ او هنر گډ ترکيب وو. مهم دادايستان فلم جوړونکي او آثار:

هالنډ	اثر	ځانگړنه
هانس ريشتر (Hans Richter)		يو انتزاعي فلم چې يوازې له هندسي اشکالو جوړ شوی؛ د ريثم (Rhythmus 21 (1921) او حرکت تجربه.
مان ري (Man Ray)		د فوتوگرام تخنيک کارول؛ د رڼا، <i>Le Retour à la Raison</i> (1923) سيوري او حرکت تجربوي ترکيب.
مارسل دوشان		د متحرکو سرکلونو او طنزي جملو <i>Anémic Cinéma</i> (1926) ترکيب؛ د ژبې او ليد گډوډي.
رنه کلر (René Clair)		د دادا تياتر، موسيقۍ او فلم گډ شوی اثر؛ د منطق ضد صحنې. <i>Entr'acte</i> (1924)

د عکاسۍ سبک او هنرمندان:

فوتوگرام (Photogram): د کامرې پرته عکس اخيستل، يوازې د رڼا او شيانو له لارې.

تصادفي ترکیبونه: د عکسونو، لیکنو او شیانو گډول.

طنز او انتقاد: د ټولنیزو ارزښتونو پر ضد عکسونه.

مهم هنرمند: مان ری (Man Ray)

سبک: تجربوي عکاسي، فوتوگرام، سوررئالیزم.

نامتو آثار:

Rayographs د کامرې پرته جوړ شوي عکسونه.

Glass Tears د احساساتو او دروغو ترمنځ تضاد.

ارزښت: د عکاسۍ د هنر له دودیزو اصولو وتل؛ د تخیل او تصادف جشن.

دادایستانو د سینما او عکاسۍ له لارې د لید او فکر ترمنځ پوله ماته کړه. دوی
ښودله چې هنر نه یوازې د ښکلا لپاره دی، بلکې د شخړې، پوښتنې او ازادۍ
لپاره هم یو وسیله ده.

مسعود: تاسو د دادایسم د مکتب د زوال او د له منځه تللو، اصلي لاملونه،
انګیزې، دک او دلیل څنگه ارزوئ؟

اسد الله بلهار: د دادایسم مکتب، چې د لومړۍ نړیوالې جګړې له ناورین
وروسته د هنري بغاوت په توګه راڅرګند شو، ډېر ژر خپل اوج ته ورسېد، خو
همدومره ژر یې زوال هم پیل شو. رځه چې د دې غورځنګ د زوال لاملونه او
انګیزې لنډې او روښانه وڅېړو:

اصلي لاملونه او انگيزې د زوال:

د نفی پر بنسټ ولاړه فلسفه: داداييسم د "هر څه پر ضد" فلسفه درلوده—حتی د خپل ځان پر ضد. دا ډول منفي او تخريبي ليدلوری د دوام لپاره بنسټ نه درلود.

د جگړې پای او د ټولنيز ثبات بيا راگرځېدل: د جگړې له پای ته رسېدو سره، هغه اضطراب، ناهيلې او گډوډي چې دادا يې زېږولی و، ورو ورو له منځه لاړه.

د هنرمندانو تیت و پرک کېدل: د دادا بنسټ اېښودونکي هنرمندان لکه تريستان تزارا، ژان آرپ او مارسل دوشان، يا نورو مکتبونو ته واوښتل (لکه سوررئاليزم) يا يې خپل هنري مسیر بدل کړ.

د مفکورې تکرار او ستړيا: د تصادف، طنز او بې منطقۍ تکرار د نوښت احساس کم کړ او د نندارچيانو لپاره يې جذابيت له لاسه ورکړ.

د سوررئاليزم راتوکېدل: سوررئاليزم، چې له دادا څخه الهام اخيستی و، د تخيل، روان پوهنې او ژور مفکورې له لارې د هنر نوې لاره پرانستله او ډېر هنرمندان يې ځان ته جذب کړل.
پايله:

داداييسم يو "شور" و، نه يو "سيستم"—يو فرياد و، نه يو دوامداره مکتب. دا غورځنگ د هنر د ازادۍ، پوښتنې او بغاوت يوه لنډ مهاله خو ژوره خپه وه. که څه هم د دادا رسمي عمر لنډ و، خو د مفهومي هنر، پرفورمنس، او معاصر هنر پر روحیه يې تلپاتې اغېز پرېښود.

په درنښت ۱ ادبي مینه: انجنیر عبدالقادر مسعود